

САВА ГОЛОВАНІВСЬКИЙ

Сьогодні там, за перельотом станцій,
Де день одягся
У стосот корон,
фарбують весни радісно у крон
і у кармін — ясні протуберанці...
І юнь, — як юнь —
стозора і ясна,
і день, — як день
веселий і бадьорий.
Оттак до сонця і ліси, і гори
підняв би сам і вигукнув би: На!

м. Одеса
1927 рік.

Н. ЩЕРБИНА

ПУТЬ НЕВІДОМА

Він полюбивсь мені більш од життя!

Мірі - хатуна

Милий! В яку невідому зібрався путь?

Той берег і сад не милують моїх очей і праця не тягне в свій рух.

Тебе й так три роки водили фронти за собою, і ти віддавав свої почуття незнайомим жінкам. Ти кохання зміняв на дешеві цілунки й розкидав їх по світу під ноги незнайомих жінок.

Милий! В яку невідому зібрався путь?

Ти поїдеш, а в ушах лишиться шум убрання і в серці — очей небесна блакить.

Коли ж повертатимеш, ти не згадаєш про працю, берег і сад... І тут, де наші серця зливалися в шепіт закоханих уст, буде пусто і тихо... Хто згадає тоді цей берег і сад, що милували наші закохані очі?!

Ти проїздитимеш. Я кину жмуток блакитно-рум'яних фіялок. У буйнім шоломі з струнками рядами кінноти ти пробіжиш і навіки десь згинеш.

А од розтоптаних кіньми квіток горітимуть криваві сліди... І про квіти мої не згадає ніхто... І над слідами їх ніхто не заплаче...

Милий! В яку невідому зібрався путь?

* * *

Молот співає в ударах, в огні. Я б'ю, а дубовий натягач на-тягує шину на обід. М'язи, налившись кипучою кров'ю, клекочуть, як мідь переливно-жива.

Наливаються, стукають скроні.

Я, напружившись, б'ю, раз-у-раз наближаючи час перемоги.

Ще раз — і шина лягає на обід.

Круг мене колеса, свердельчики, рашпелі, кільця, ухналі.

Я, перемігши, міцніше стискаю свій молот.

Молот співає в ударах, в огні.

Н. Щербина

* * *

Жайворон дзвоне під небом. А ящірка злізла на грудку і з боєм гукає: „Мій жайворон милий! Візьми мене, бідну, на крила; хоч раз я торкнуся блакити, хоч раз пробіжуся по хмарці, а відти погляну на довгий розкиданий світ“!

Жайворон зразу зірвався з риданням і в жито пірнув: „Ой, сестро безкрила! Я сам ще ні раз не торкнувся блакити, ні разу не вдарив по хмарці крилом, і знаю — ніколи не вдарю“...

ПАНЬКО ПЕДА

В ГОСТЯХ У СЕЛІ

Зухвало!

За гриву

Ігривого

Коня:

Хвать!

Брикає, брикає кінь.

Спіткнувся на мить об камінь

І знову летить.

...Хатка чи вулій?

Цікаво!

Здовш вулиці

— Кавою

Курява.

Кури тікають,

Лякаються...

Злилось усе!

Ллється назад!

Ех - х! цяточками

Вікна мимо летять!

Гоп. Гоп. Галопом.

Мимо! Мимо!

Ми—

З конем

Поле

Клями

В ціль

Полетіли

.....

Вечір наблизив синю пику

Низько - низько...

Спинився кінь.

На білу зубів низку

Панько Педа

Траву соковиту нанизує.
Місяць лезом проміння лиже
Срібну, холодну росу.
А в мене те - епла кожушина.
Зліз із коня,
Пасу.

Стомлено

Падає

Ніч.

Зорі примружують очі;

Спиш ти чи ні?

Чш - ш - ш...

Стомлено

Падає

Ніч.

ОЛЕКСІЙ КУНДЗІЧ

СТАВОК ЗАЦВІТАЄ

1

За садком зацвітає ставок.

Як зійти ранком з узгір'я стрімкою стежечкою поміж вишні, так і побачиш,— ставок затагнувся світло салатовою наміткою, встелився, обгорнув зеленим плесом кришталюво синю середину. І од того стає сумно і спокійно— якийсь осінній сумний спокій в душу, як подивися.

До місточка, де купаються, за ніч теж простелить ряскою і на ранішнє липнєве сонце дивиться жаба ледве помітна на зеленому. Задивись на нюю і вона не заворушиться довго-довго. Може годину, може дві...

Сонце. Задумана жаба. Спокій. І засновується ставок. Година по годині, день за днем.

За день ставок розбовтають. А вночі, як дивитися з гори, по жабурині темні стежечки. То каченята плавають— самих не видно, а тільки стежечки. По той бік ставка теж узгір'я. Вода синіє. Очерети стали підковою од долини... Так тихо! В церкві сторож, запізнівшись на 15 хвилин, вибиває години. І це здається таким доречним— сторож запізнівся на 15 хвилин. Мабуть вечеряв, а може молився богу. Іноді він у 7 годин продзвонить 3—4 рази й перестане. Його внука прибіжить запитати, де червашниця, щоб піти накопати черваків дідові на ранок. Тому дід не дозвонює... Це не шкодить селу. В селі тихо. Небо зоряне. Вдалені бліде небо над містом. Над ставком верби.

2

Два роки тому в укрсельбанкові можна було бачити струнку дівчину 17—18 літ. Вона була кур'єром і місце для неї під дзвінком завжди було порожнє. Крутилась і мигтіла у всіх перед очима, сміялась ясно й одверто до малих і великих банківських робітників, бігала і найдовше затримувалась в ячейці, де політосвіта розробляла плани.

О. Кундзіч

Так. На нюю задивлялися. Вся вона являла собою сполучення чорного і червоного. З-під отеї трафаретної комсомольської косинки вибивались чорні пухкі коси і завивались біля вух, чудово відтінюючи смагли червоні щоки. Чорні очі блискали великими білками — під припухлими повіками ховали й розсипали жаркий блиск, од них і од пухких червоних губ дівчина була схожа на муринку. Так її й називали хлопці з ячейки: — Негр. Вона була весела, не турбувалась комсомольськими питаннями, сміялась, блискучі зуби показувала, і з нею було легко.

Тепер так: Негр приймає поштові справи. Йй передає хороший товариш з вузькими очима і вузьким лобом. Вони обое стоять коліними на стільцях, а ліктями оперлись у стіл над поштовою книгою розписок. Поштар Муринку держить за стан правою, а лівою показує в книзі рядочки чисел і пояснює, як можна підставляти нулі й приписувати одиниці, і як можна мати на пиво у ресторані цербкоопу, де грає музика. І в театр. Він говорить довго, спокійно, з усмішкою і з жалем, що знімається з цієї роботи, але з радістю за Негра. Дівчина слухає уважно, і коли той кінчає, повертає до хлопця обличчя так, що їх очі дуже близько і питає спокійним чистим голосом:

— Ти сьогодні спав?

Комсомолец каже, що спав, і тоді муриночка інформує:

— Зараз іду напишу на тебе заяву.

Каже це вона так розважно, просто, по-буденному: без докорів і без патосу, що комсомолец зістається дуже здивований і нерухомий. Дивується, мабуть, з того, що — чому вона так без патосу й розважно.

В ячейці він застає її за столом при атраменті. Він підходить і повідомляє, що не надіявся такого. Він каже, що вона ж товаришка і не захоче угробити свого хлопця.

— В общем, брось це! — кінчає він жаргоном. — Ну, трапилась помилка, — я знаю, що це уклон... А тобі зразу ж хочеться капнути... Да.

3

Що-ранку стрімкою стежечкою на ставок сходить невисокий товстенький хлопець у спідній декольтованій сорочці. Іноді він зупиняється біля куща малини, затримується на скільки хвилин, дивиться на годинника і сходить на мостик. Тут, роздягнувшись, скинувши сандалі й годинника, він стає візаві до жаби, коли вона присутня наявно, і дивиться на воду. Не знати, чи він гріє на сонці спину, чи боїться рухатись, щоб не обіратися в ряску. А може

Ставок зацвітає

згадує, який хороший був ставок весною. Тоді прорвало греблю, потім греблю загатили селяни і, хоч річечка висохла, ставок був повний вщерть і чистий. Тоді, як вітрець,— морщиться, бувало, вода і плюхає в беріг. А попливеш,— все кортить їй хльоснути тобі в рот... Тоді хороше було!..

Нарешті він стрибає. Жаба захитається на плесі й не ворухнеться. Така нахабна жаба, як зацвітає ставок. Прискаючи й пихкаючи, товстий хлопець вилазить. По цьому чистить пастою зуби, вмивається милом „букет моеї бабушки“ і йде до хати.

А через деякий час він швидко чимчикує на станцію з портфелем в руці і в нього з-під батисту видно на спині хрест помічників.

4

Ставка довго ніхто не будоражить. Довго він, схвильований хлопцем уранці, вигинається ледь-помітними хвилями, не розриваючи жабуриння, погойдує його під очеретами і довго жабі то піднесе задні лапки, то опустить їх, піднімаючи перед. Але жаба не звертає уваги, вона похитується, дивлячись у одну точку.

Аж, як на обід, починає йти греблею худоба, над ставком з'являється товстенька, чорнява жіночка зі смуглим підгарлячком, у легкій маркизетовій кофті. Вона заспана і має підпухлі повіки, але тільки добре придивившись, можна пізнати в ній Муриночку.

Вона не купається. А як робити їй нічого, то залишиться присісти на почіпки і хлюпати рукою воду, думаючи про щось домашнє, або нічого не думаючи, слухати сонця огрядною вишневою шиєю. Вона сидить так довго, поки її не кличе хто-небудь у садку. Тоді Муриночка тихо відказує, напевно знаючи, що ті не чують, наче сама до себе, бо гукати їй не хочеться, і через хвилини десять, перевалюючись, іде на стрімкий горб у садок поволеньки, поволеньки, спирається навіть у коліна долонями...

По цьому на ставку купаються діти. В садку зрідка мигтять чия-небудь постать,— або жвава і весела в рухах селяночка схиляється за ягодами, або господиня стара приносить теляті, що стоїть на припоні, пити, або постать Муриночки похожає. Здала її не впізнати, бо вона по кілька разів змінює сукенку.

Зранку вона скромненька і свійська в сіренькій блузочці свого чоловіка, під обід — екзотична в цятчатій японці з широченними рукавами, а з полудня ажурна й ефірна в рожевім кімоно з мереживом.

З полудня сонце, спадає спека. Зі станції приходить чоловік з портфелем і з хрестом помочів під батистом сорочки. Тепер він з міста на свою дачу. Вони обідають під грушою. По порослому подвір'ї бігають діти Антоніни Євсеевни. Вони брудні, бліді й нервові — двоє цих дівчаток. Антоніна Євсеевна, чорна від нужди, виснажена, суха, в'їдливо-ввічлива, до безглуздя інтелігентна, нікому нічого не винна, безробітня вчителька, скорочена за певне відношення до українізації, — зрідка проходить, шарпає дітей, вибачається, йде до кімнати і плаче. Вона мешкає через сіни од Муриночки й її чоловіка. В її кімнаті є книжки і бруд, є люстро і все, що потрібну в кімнаті, і є ще одна річ, через що Муриночка і заходить до неї, — це крісло-колиска. Муриночка любить гойдатися в колиці й іноді навіть на хвилинку задрімає. Так приємно — вікна завішені, — а на дворі спека, — і колиска. А так стосунків других у цих двох родин немає. Ще іноді Антоніна Євсеевна просить позичити їй копійок сорок — п'ятдесят. Приїде з міста Семен Семенович і віддасть. Він поїхав шукати роботи, там його забирає один його колега, — разом були у правлінні якогось магазину. Але молоде подружжя досить інтелігентне для того, щоб не вимагати свого боргу й не чекати його.

— Лік знову вимантив півкарбованця, — інформує Муринку її чоловік. — На тому світі відтанцює.

Антоніну Євсеевну називають так за її „блажений“ лексикон. Оповідючи про старенького Рєпина, вона каже, що в нього такий „одухотворьонний лік“... Про Рєпина вона згадує часто і за нею молоде подружжя залишає це прозвисько, — Лік. До речі: прізвисько молодих дачників — Жмути. Хведір і Маруся. Дуже приємно!

Лік частіш і частіш з болісним святим виглядом, як і належить „лікові“, просить позичити 40, 30, 25 копійок. Семена Семеновича два тижні немає з міста і Жмути бояться, що занадто багато доведеться танцювати Лікові на тім світі.

Але якось пізно увечері з'являється Семен Семенович. Вони зачиняються в хаті і про щось жваво розмовляють, потім гуляють по подвір'ї, як недавно одружені під зорями літнього дачного неба і життя ім, мабуть, стало краще і мабуть для них і жаби у ставку кумкають, і пташки в листі, і зорі.

Господар дачі радий, що нарешті й борги за кімнату він зможе одержати, бо вже і вигнати хотів, а Семен Семенович так довго

Ставок зацвітає

не з'являвся, бо був без грошей — це ясно! Просто втік. Ну, що будеш робити з цією неприкаяною інтелігенткою з малими дітьми?.. Але оце — нарешті!

Семен Семенович вранці на світанку виїжджає з дачі. Три дні знову не чути його. А на четвертий входить раненько Антонина Євсеевна до Жмутів до хати.

— Фьодор Іванович — звертається вона не українізована до Жмута, — будьте так добри, зайдіте, пожалуста, в магазин на вулиці Паріжской Революції, і, сделайте милість, передайте Семьону Семьоновічу ету записку. Буду очень благодарна... несказана — благодарна.

— Я можу. Будь ласка.

— Пажалуйста, пажалуйста. Я вас очень прошу. Это вам по путі... Пажалуйста.

— Гарзд.

— Пажалуйста. Может быть я вам найду чем услужить тоже... Пажалуйста...

— Та що там! Я передам.

— Пажалуйста!.. Буду очень благодарна.

Коли Лік вийшов з хати, Жмут плюнув. Не плював на долівку, але тепер плюнув просто на долівку.

* * *

Якийсь солідний з портфелем вийшов у магазин і просто до зава.

— Де тут можна бачити товариша Волохова?

Зав забігав очима, хитрими, зляканими очима.

— Зачем вам товариш Волохов?

— Треба його бачити.

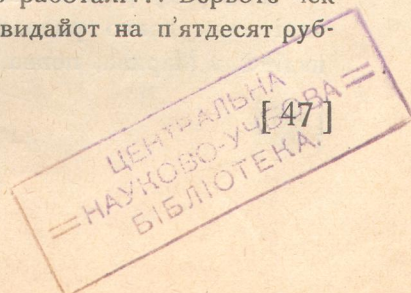
Зав подумав, скрадливо обдивився Жмута з ніг до голови і, подумавши, вказав у куток за стойку. Жмут і сам би його міг побачити, як би роздивився.

Рижий, закошланий Семен Семенович, кліпає очима, як і зав, перестає важити, кладе записку до кешені, не читаючи, дякує і все. Жмут виходить з магазину.

7

Хведір одчинив вікна і пішов купатись. Маруся лежить мовчки у ліжку. Вона спить і не спить. Крізь золоту намітку сну їй чути притишену балачку під вікном біля груші:

— Ну, да! Зав знакомий, оні вместе работалі... Берьоте чек на п'ятдесят копеек, а Семьон Семьоновіч выдайот на п'ятдесят рублей... Контроля нет...

О. Кундзіч

— Гу-гу-гу... го-го... бу-бу-бу...— щось глухо бубонить господар дачи...

— Нет, нет... і в етом нічого предосудительного... контролю же нет... Ну, ей богу!.. Семьон Семьоновіч отвечает... Он брату так видайот часто.

— Гу-гу-гу... бу-бу-бу...

— І кстаті уж пощітаємся за квартиру...

* * *

Маруся не чує. Вона спить. Вона знає, що їй треба спати. А ввечері гарячо щось розказує під грушою Хведорові й Хведір обурений, ображений:

— От яку послугу вона обіцяла... Ах, гадючий святий лік! Ах, ти ж мразь контр-революційна!

Такими репліками він вибухає часто, пригадуючи які-небудь деталі, натяки на ці справи й обурюється...

— Це, виходить, зав тоді злякався мене! Ах, гади ж які!..

Потім:

— А ми її жаліємо! А ми співчуваємо! „Діти нещасні“.. Виродки!

— Цю справу неодмінно, неодмінно треба передати куди слід,— радісно захоплюється Маруся. Вона знудилася вже без всяких справ. Вона зараз таки надхнена комсомолка!

Чи пам'ятає Хведір отого поштаря в банку? Він пам'ятає. Ну, звичайно, Маруся—славна його комсомолочка. Хай вона дасть щочку... і другу... і лобика... і губку... отак. Тепер скупатися.

Щасливі й молоді! Вода тепла. На руках у воді легке тіло Марусине. Хоч Маруся розрослася, о, Маруся здорово розрослася, її ніхто не впізнає за рік, два... вона тоді давно була така рівна, тонка... В одній, все в одній сукенці. А тепер вона пишна жінщина. Тепер вона не „пацаня“, тепер вона породиста, пишна жінщина! Хведір дуже любить пишних жінщин! І тепер у неї відповідно до її пишного, екзотичного тіла є пишні й хороші убрання й сукні...

Щасливі дачники.

— А завтра ми напишемо заяву.

Це було у вівторок.

У середу ранком Хведір Жмут поїхав до міста на роботу й увечері вони довго радилися, як писати. Вже сідали за атрамент, як надійшла Марина, повна, Марусина сусідка. Вона просила їх до себе,

Ставок зацвітає

бо вернувся з командировки її чоловік і зібралися знайомі. Ну звичайно, пішли. Було, між іншим, дуже весело. Випили навіть. За Марусею „привдарував“ один знайомий і з цього чуть не вийшло скандалу в Жмутів. У всякім разі проговорили про це увесь вечір і Маруся, обіймаючи, клялася в вірності.

У четвер з міста Хведір приїхав утомлений і не веселий. Маруся ніжно обіймалася з ним, навіть шкарпетки сама стягнула перед сном... Ет! Взагалі, погана це справа — їздити кожний день на роботу поїздом.

Через два тижні все було так само. Сонце по-дачному свіже й тепле спадало з полудня, по селу гуляли п'яні парубки й буянили біля сельбуду, дівчата співали, — був невеличкий присвяток.

Хведір і Маруся сиділи під грушею за столом і тихо щось розмовляли. Хведір тримав у руках самописну ручку і то вкручував, то викручував золоте перце. Перед ним лежав аркуш і на ньому зверху було перекреслено один рядок.

Сьогодні вони рішуче взялися написати заяву. До цього не спонукав, а просто нагадав цю справу один випадок. Вчора Маруся варила малинове варення, а Катечка, старша дівчина Волохових, укинула в нього нову пасасту опуку... Справді — це страшенно досадно! Викинути все варення здається й ні з чого б, а їсти його ввесь час пам'ятаючи, що Катина опука плавала в ньому — якось не... просто гидко!...

— Сволочі! — сказав Хведір. — Вижити їх звідси до бісової мами!

Вчора відклали на свято — написати, а сьогодні взялися. Але заява не клеїлася. Товстенька Маруся потягалася, марудилась довго і нарешті встала.

— Киньмо оце до біса!.. Надоїло! Хай воно завалиться. Ми сьогодні не купалися, а швидко і купатися не можна буде! Помовчала й сумно додала: — Ставок зовсім зацвітає.

Павлівка
VII — 28.

А. КЛИН

НАЛИЙТЕ КРОВ У ЖИЛИ

По той бік степ від спеки погорів —
Мій чорнозем десь рясно зеленіє.
Ідуть туди веселі косарі,
Пішла кудись в'язать чуже Марія...

Десь чутно крик пневматіки їдкий,
Чеканки плач лунає істерично.
Залізо б'ють сердито молотки.
Хтось згоряча життя собі скалічив.

Шумує труд — згинає спини голі.
Співає десь прозора голубінь.
Вже не гуде гарматний гул на полі
Не полошить на дахах голубів...

Спокійний день...
Біжать години дзвінко...
Щаслива мить всміхнеться у лозі —
Одній землі не треба відпочинку,
По ній гудуть весь вік важкі вози.

Ростуть мости...
Клепаєм корпус — ми,
На пароплави робимо машини...
Народе мій, м'язистий краю мій —
Твої степи, заводи й море синє!

Блакитна даль, цілючий шум води,
Морські вітри, солодкі аромати,
Густі сади!
Гостей до себе ждіть —
До берегів приїдуть спочивати...

Зустріньте їх, своїх володарів!
Сонця моря промінями зігріли...
Ви знаєте хто світ старий скорив?
Вітайте їх!
Налийте кров у жили...

Літо. 1928 року
Миколаїв

К. ГОРДІЄНКО

СЛАВГОРОД

(Повість)

(Продовження *)

Родословне дерево Славгороду — славний рід Чучмарів — славні діла славних дідів. Як чучмарювали в старовину. Конференція на баштані діда Каракая. Дід Каракай, Триндиричка, баба Пучиха — історіографи Славгороду кидають світло на славгородську суспільність, милі звички славгородські, вславляючи невмирущу спадщину, що зосталася від спорохнявілої минувшини.

І що воно таке?! Лише збереться люд поважний, літній, та ще коли між ними втиряться кілька молодих і недільного дня погожого, коли відзвонили церкви, а молитви з восковим димом ізнялися в височінь, парять небосхил, на баштані діда Каракая, що в заячій капелюсі сидить у пелехатій задумі, мов той шаман, смалить люльку, з газетою в руках, розмова неминуче зачнеться про минувшину. Розтоплений, мов лій, мозок мляво булька... Плавно плинуть думи, мов вода з-під млинового колеса або ж висівки з-під важкого жорна. Майне згадка прудкою чайкою. Тхне минушиною спорохнявілих днів.

Сонячний баштан діда Каракая — вільна академія історичних дум!

Баба Пучиха... Вона, то ж вона хліб пекла на чорній кухні в маєткові Свиргуна. Булки то пекла баба Лустиха, та про неї не варт згадувати, баба Пучиха навіть певна, що Лустиха так не спече з шафраном... Краще баба Пучиха ось сама вас почаствує пухкими булками своїх оповіданнів. То ж вона родичкою якоюсь доводиться дідові Триндиричці, що, як відомо, приятелює з дідом Каракаєм (вони обидва не люблять старого Бурмака з Голої Долини).

Баба Пучиха допіру вернулася з церкви (вона, до речі, дуже релігійна, ще до того — любила породистих кабанців), і тому діди,

---

*) Див. „Гарт“ №№ 2, 3, 4—5, 6, 7, 8—9 1928 р.

мов жебраки, пожадливо зазирали в чужу торбу свіжих новин, що завжди приносила баба з храму божого. На весь Славгород уславлена баба Пучиха — краще неї вже ніхто варення з дині чи з бузинового цвіту не зварить; її одного разу навіть делегаткою хотіли обрати, так вона відмовилася: не по літах мені, каже. Багато дечого знає баба Пучиха, все життя поплутане славгородське в неї мов на долоні. Чи ж то бракує їй життєвого досвіду? Мало перекумувала вона на віку своєму? Чи на весіллях попогуляла? Вона знає все рішуче: як старостів прийняти, посадовити, частувати як, що коли сказати, що співати, як віддається сирота, бідна, багата. Знає, все знає, а як же! Всі з шанобою прислухаються до бабиної ради — чи то як ставити опару, запарювати квашу, чи то запобігти ласки чоловікової. Знає вона як картати матір. А головне, краще неї ніхто вже коровай не спече. То ж і запрошують її мало що не на кожне весілля. Адже добрий коровай чи не більше значіння має на весіллі, ніж почесна адреса на ювілейному святі невтомної п'ятирічної діяльності голови цеглотресту. А що вже шишки пече!..

Не дуже то рясніють наші українські села такими корисними людьми, що десь в корчах беруть свою мудрість, в лісах густючих, між болотами...

Так слухайте ж ось оповідання баби Пучихи на баштані діда Каракая. Славгородці аж надто шанують це обвіяне вітрами романтики лісе місце. Сюди вони частенько заходять послухати цікавих розмов про старовину, попоїсти запашних динь. У неділю тут справжнє свято. І кого тут тільки нема? — Старі й молоді...

Ось що розповідала баба Пучиха.

— ...Отець Боніфатій сьогодні сумний, сумний, правив службу божу, то мало не плакав — за одну ніч одинадцять курей пропало. Двоє молоденьких було в церкві, всі так і обернулися, певне, чоловік і жінка. Чучмариха панахиду правила, та так хороше, розплакалася навіть. Апостола читав Гнат Чучмар, отой пройдисвіт; то всі тільки зглядаються... Батьки люди були, куском хліба ні від кого не закривалися, до самого Єрусалиму їздили, а діти ось які. сами бачите, а вже онуки зовсім конокради. Гнат Чучмар то два роки відсидів у допрі за те, що коні покрав, а повертаючись відтіля, привів таку пару гнідих, що на весь Славгород. На весілля всіх возе, все так і дзвенить. Мені, каже, тюрма не страшна. Там яловичина, лазня, спектаклі. Всю жисть по тюрмах висидів. Випустять, візьметься до господарства, а тоді знов. Так між циганами, бувало, і не пізнаєш Гната. Він і дочку за цигана віддав. Така красуня, на базарі завжди грошима розкида, ну що тільки побачить, то купує. А що вже батьки богомільні, то не дай - бо! Бувало, стара

Чучмариха нашаткує діжечку капусти та й їде до Єрусалиму. Занудить кого — пучечку капусти — і моляться. Від Різдва до Великодня там, все розказують було, де чоботи здіймали, де колінкували. Земля каміниста, а яка рослинність! Проходили чорним полем — самі камінчики. Сіяв мужик горох, старий Чучмар розповідав, іде мати божа: що ти, чоловіче, сієш? — Каміння. — Ну хай тобі і вродить каміння. І хто не приходить відтам, приносить оті камінчики. А що вже Чучмар понавозить їх! Святий чоловік був — огірочки солоненькі, сухарі, більш нічого і не їв, та ще інколи квас пив, дарма, що сам шинкарював. І мертве море бачили. А риба там по річках та озерах! Там така є, наче пополам розрізана. Кажуть, мати божа їла рибу, до половини доїла, а половину в море кинула, вона і попливла.

Ідучи побіля базару, спинилася собі бублика купити в отої, як її, перепічайки, так заслухалася, як вони за місце завелися з Чучмарихою — вона все на трибуну виходить, здорова така, поки обійдеш, буханця хліба з'їси, здавна вже вся сім'я така; чоловікові її то треба пам'ятника поставити, все життя в заслання відбув. Такий завзятий, хоч куди. Він свого брата попотягав. Брат багач, а він п'яничка. Я ще молода була, то він усе з астробією ходить. Так на сході, як нетерпимого, і вишлють — за буянство та непокору родителям. Який батько, такий син. Я ще пригадую, колись говіла, прийшов Чучмар, п'яний, на ногах не встоїть, іде сповідатися. Я ще питаю старої Чучмарихи: що це ваші хлопці п'ють так, чи ви їм тим'я горілкою мочили? Ні, не мочила, каже, а в горілці купала. Бувало, вточиш квартиру, наллеш у ночви, викупаєш, та й спить на здоров'я. Так бочка завжди в хаті й стояла. Раніш бочками горілку держали, коли шинки на відкуп брали. Ще здаля на тичці пляшка маячить — шинок. Молоді ж Чучмарі, черепицю, — який дізнається, без права хто робить, то неминуче сот із п'ять собі візьме, комору, льох укріє... Там такі доми повистроювали, що куди. Килими на підлозі, в двох піяніно, один то на трактора виміняв, олійницю держить. Меблі всі чисто м'які, плюшові, дзеркальні шафи, гардероби, бухвети там такі, боже мій! Всі пооженьовалися, потім покидали жінок, найшли собі других, так і жили. Один семижениць, ще ото недавно його жінка на Свиргунівку заміж вийшла. А молода Чучмариха то все ходить по базарю та прислухається, хто що говорить. Раз за мною по п'ятах ходила, то ледве втікла. Та вже до чого попоганяв її отой Іван. Як зап'є, то всі подушки повипускає, пір'я згори так і літає. Що вже назнушався над батьком, матір'ю. Не одну ніч по сусідах виночували. Прийшов якийсь п'яний, впав у буряки та й заснув. Так старий прийшов і відрубав йому голову.

Тоді пішов до Марії Митрівни, отам її крамниця була, де тепер сільхоз, та й каже: Маріє Митрівно, я Іванові голову відрубав. — Що ж це ви наробили, Єлисею Кузьмичу?! Ідіть мерщій та заявіть у міліцію, каже вона йому. Я ще ходила дивитися, отак лежить, усю похребтину перерубано. Поховали отого Івана, та ще й пишно так, нічого старому і не було. Я ще думала — покуту наложить — ні, чотири місяці до суду відсидів, а тоді виправдали. Другий брат старого Чучмаря — Маніхвет то все по тих містах вислужив. Там такий розумний, що куди! Бувало, зустріне двірника, вже люди розказують, з оберемком дров на плечах: ти як несеш? Хіба так носять? Бере і сам на четвертий поверх зносе. Води не стане — постука молотком — пішла вода. Та до чого вже гарний, тепер нема таких, вуса, було, аж за вуха заклада, рушниця через плече і парасолька в руках, костюм новенький, городський, борода до пояса, аж горить, іде в поле жито жати. Скине штани, пінжак, у самих спідніх лишається, жне аж до вечора, тоді знов рушницю на плечі, парасольку в руки, іде додому, сідає біля вікна та й на скрипочку грає. Зроду я не бачила і не побачу, мабуть, такого прядива, як старий з міста привозив — невістці дарунок. Було, все село — молодіці, ми, дівчата — позбігається. А що вже на весіллі, було, як піде чабарашки, майне панчею, тупоне ногою, то де там тому парубкові! До глибокої старости був такий. Чотири сини мав, на старості дома жив у молодшого. В невістки вечорниці збиралися, чоловік на війні, сама молода, гулянки, співи, старому того й треба. Якось мішок крупчатки взяв, у соломі сховав. А сини підгледіли та золи насипали, зверху мукою притрусили. Коли полягали спати, дід з печи котрусь і кличе. А ті намовили парубка, той передягся дівчиною та й поліз на піч. Як уже там старий довідався, бог його знає, та як крикне: світла дайте!.. Все, було, скаржиться по людях: „сукини сини не дають віку дожити!“

За реготом, гомоном, що зчинився на баштані, баба Пучиха мусила перервати своє цікаве оповідання, докірливо позираючи на молоді жваві лиця. Аж ніяк та молодь не шанує своїх дідів, оброслих мудрістю віків, обтяжених життєвим досвідом.

Рід Чучмарів — багатий давній рід. Чи не він увесь Славгород заселив? Старовинний, почесний рід!

Кому ж краще знати, як не дідові Каракаєві? Дід Каракай — почесний історик Славгороду. Дід ще вівці пас, коли старі Чучмарі чумакували. А що вже дід ту отару пас, мати його шапка горіхів! Хіба тепер чабани! В старовину хіба так пасли! Теперішнього чабана тоді б господар і на поріг не пустив. Де там! П'ятсот овець, було, дід жене. Аж під Білий Колодязь. Та щоб він пустив коли

отару проти дощу? А вона щоб хліб потолочила? В самих Чучмарів тоді понад сотню овець було. Що? Дід Триндиричка каже, сотні не було? Мать його шапка лиха... Адже він сам пас, кому краще знати? 117 штук, як зараз пригадує. Пасеш, бувало, пасеш, заріжеш вівцю, принесеш шкуру — вовк, мать його шапка горіхів. Багачі! По 60 пар волів мали. Що? Дід Триндиричка каже по 40? А дід Каракай ось дасть лівого пальця відрубати, що 60! Хто, як не його батько, парубком у наймах був у Чучмарів. Три брати було — Максим, Петро і Дем'ян — три чумаки, що по рибу, по сіль на Азов-море ходили. Успенську церкву то ж вони заходилися будувати. Максим найбагатший був, раз як приїхав до самого Петербургу, кадуб його батька, то налігачі на всіх волах були кумачеві! Ось здивував люд петербурзький. В усіх ремінні, а в нього — кумачеві! Всі так і задивляються. — Відки ти, чумаче? — З Славгороду, каже. То йому за честь таку й дозволили тиждень цілий воли пасти на якомусь там острові. Що то за чоловік був, мать його шапка горіхів... Приїхав, купив з братами двохвершкові дошки в Свиргуновому лісі, де тепер державна пильня імени... забув. Що? Дід Триндиричка каже, півторавершкові? Хоч приятель він йому, та на цей раз дід просто скаже: брехня, не вірте цьому... Отже, купив Максим з братами двохвершкові дошки в Свиргуновому лісі та заходився церкву будувати. Не ті часи були. Ліс (лише розмова зайде про ліс, дід і зразу починає хвилюватися — чи не символом неповоротньої сивої давнини був для нього ліс, обвіяної степовим подувом, густим лісовим шумом козацько-чумацької минувшини?)... Ліс тоді скрізь був. Увесь Славгород тоді поріс був лісом. Де тепер меліоративне товариство луки держить, теж був ліс. Дід, пригадує, ще такий був, що борони на віз не міг підняти, то Мартиян Свячений рубав ліс і тут же ставив хату (чому його називають „Свяченим“? Хто його зна, одні кажуть, ніби-то сусіда питає його: чом ти жінку не б'єш? А він і каже: не можна, бо вона паски пече, а паска ж свячена. Другі кажуть, ніби-то його жінка не встигла паски посвятити. А треті — ніби-то він чоботи на ярмарку вкрав, то його тими чобітьми і „посвятили“). Пшиндичкина ж хата край самісінького болота стояла (чому її прозивають Пшиндичкою? — одні кажуть ніби-то її дід перший галосні надів, а вони великі, то й „пшикали“, інші кажуть, буцім-то її дід пше-ницю крав). Кудьги ж комора стояла з півверстви від яру, тепер же яр під самісіньку тую комору підбіг, вода розмила (діти, кажуть, бавилися, вигадали — „Кудьга“ то й пішло з того).

О дід Каракай, почесний історик Славгороду, чого він тільки не знає?!

Чи менш славнозвісна баба Пучиха? Чи від неї заховані які таємниці з поживклої книги життя Славгороду? Баба Пучиха в головній ролі на цій конференції, тому вона бере собі знов слово. Дірявий корінь діда Каракая — академія мудрости — тут твориться, розплутується, розмотується, мов той кокон, тягнеться довга нитка розмаїтої історії Славгороду.

А вже від тих чумаків пішли діти, — веде далі баба Пучиха, — то далеко їм до батьків. Один старшиною був — Максима молодший синок. Ох, і злодій же! Він і гаманці з кешень витягав, він і бочки з горілкою тяг. А що вже лісу попопродував! Десятником був, на базарі людей на приговор скликав, потім соцьким, мав ще медаль, жінка крамом торгувала — плюші все, оксамити, а вже як достукався до старшини, то-то ж нажився! З хабарів і доми повистроював дітям. Де вже весілля, старшину і кличуть, обвішають рушниками — і так і сьак. Затим нужний чоловік — може віддати в салдати, може й ні. Було, такий дужий молодець, любо подивитися, а каліка! В покійної Зайчихи шість синів було, всі, мов ті дуби, і хоч би один пішов! Та й молоді Чучмарі всі при батькові, матері були. Хведь, молодший, ще й зараз секретарює в райземвідділі. Луками, землею, що вже попоторгував! А лісу понапродувався! Там будинок такий на горі збудував! Якраз біля кладовища. Яка чудова огорожа була — вкрай зруйнували — то на шворень, під'їзки. Там у того Хведя все подвір'я в залізі. Який батько, такий син. В обох і на весіллі була. Бучне ж і весілля справив старий Максим синові. Грошей не пошкодував. Все чумаки гуляли. Там того питва було — бочками! А що вже риби — і не сказати! Троє лише цимбалів грало. Я ще тоді гусей пасла. Пригадую й невістку добре — багатого чумака дочка. А чому пригадую — коли вона вінчалася — в вінку в неї був льон. Брат її на Амурі з катеринкою ходить. А вже як женився син, отой Хведь, на весіллі ракети пускали. В матросах служив, а матросам тоді все можливо було, председателем ревкому був. Вікна, двері, мебля, що в будинкові його, то все з маєтку Свиргунового. Ще й жінку взяв не з простих, поміщицького роду, дворянка, присяжного повіреного дочка, знаєте? Інтелігентна, образована, все в обмороки падає. А що вже набідувалася вона в голодний рік! Не доїдала, не досипала. Вона і лекції по школах читала, важко доводилося, так брат допомагав — дровами, ще чим. Вийшла більше з нужди. Попошмагав же він її потім, та за коси попотягав! Вже не старший — той, як нап'ється, то кращого не треба. Бувало, в ярмарок сам нап'ється і коня напоїть, тоді обидва п'яні й їдуть додому, ще й гусей перед себе женуть. То що вже жінка п'яного попововче, бувало. Встане — весь у синцях. Хто зна, де ти вештався,

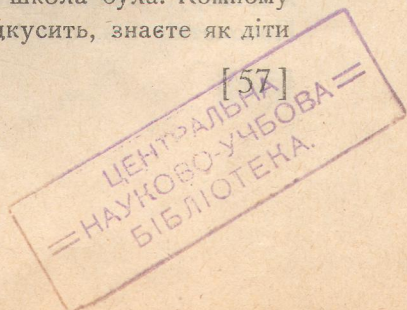

Славгород

каже. Якось п'яний спати в хліві ліг та й заснув, а свині його й загризли, з поросятами були. Дочки теж за п'яниць повиходили. Одна навіть свого чоловіка окропом ошпарила, тоді кинула його — нащо мені каліка, каже, на одне око сліпий, кинула і за другого вийшла... Вона тут у Славгороді всім кума. Своїх дітей немає, то і кумує. Це на кожне хоч по 5 аршин коленкору треба. Як сказано: що вам дається на хрестини, в тім і на страшний суд станете. Чоловік її в потребилівці служить, то в неї всякого добра без переводу, куди йде в куми, неодмінно мило пахуче дарує. Сестра її Негрійка — то вже не та. Бувало, на ярмарку горшків накраде, там у неї в хаті, то немов у ганчарні. То її не раз і попоб'ють — і чобітьми і рибою. Чоловік млин держить, заробля добре, то так попотовк, що глуха стала. В сестри буває, то теж — муки, паляниці накраде. То та потім уже і скаржитися на базарі. Ніколи квочок не садить, а курей в неї повний двір. Вона колись і порося вкрала. А ось дітей до пуття призвели. І то — як би не він. Один священикував у Чаколапівці. Проповіді які говорив! А що вже пив! Другий інженер такий, що поїзд йому подають, а в вагоні ванна і все. Третій — регентом у Козіївці. Без руки, а голос який! Старша дочка в гімназії вчилася, за фінінспектора вийшла, молодша пріютом у панському домі завідувала. Як її, як її? Дужа така дівка, все сміється, все сміється... Вона і на сцені грає. Сміха колись було. Ставили вони там спектаклі в пріюті. Зібрали дітей сільських, малолітніх, щось підвод сім поїхало туди. Що вже в них там було, що вони на шаблях билися, а поперелякувалися наші діти та в плач. Учителі не знають, що діяти, як ради дати, насилу-силу вгамували. Та вона, було, й каже: цур їм пек!

— Тут баба Пучиха зробила павзу. Вона цілком сумлінно нагодувала свою душу згадками минулими, від самого коріння славнозвісного роду славгородського дійшла до гілячок, до квіточок. Не те, щоб вона вичерпала всі колодязі своїх знаннів, спорожнила торби новин, щоб їй більше ні про що було розповідати. Розповідати їй то було про що — гей-гей! Та дід Триндиричка захотів і свою набряклу життєвим досвідом думку виложити. Чи не час подати і своє поважне слово дідові Триндиричці?

Хіба тепер учать? — покривився зневажливо дід. — Хіба тепер учать? — сказав, він. — Раніш учили, так учили. Що-дня, бувало, два відра рижу свиням додому носив! А помий скільки! Чи одного кабана вигодував тими помиями?! Та ще й яких кабанів! Одного як вивіз на ярмарок, так на весь віз! Сніданки вниз, ото, де тепер семирічка — тоді міська чотирьохкласна школа була. Кожному французький пиріг. То воно тільки ріжок надкусить, знаєте як діти

багатіїв, а то все моє. А гулянки, вистави! Було як виставлять виставу, то на прядці так і крутить, так і смиче. В завідувача зберуться гості. Він і зараз у Грайвороні вчителює, із старою жінкою розвівся, взяв молоденьку, вченицю. Роми там, кон'яки — п'ють, їдять, а що лишається — моє. Іван Дієвич так і каже: оце твоє... Гуляють, було, а тоді Неонила — жінка — в неї рота перекривило, худа, мізерна, а він дужий, гарний, — то вона і каже: розвозь гостей. П'ятьорку й маєш. А тепер що? Як би погуляли отак — на другий день у газеті. Не те було, що тепер, не ті школи. Іван Дієвич добрячий, я його ще до полюбовниці возив у Чоколапівку, то він мені вже на могорича не шкодує — коли карбованець, а коли троячка перепаде. А що вже Неонила мені вірить! Де там! Ніколи б і не подумала. Кажу: їздили в Крутибороди до Костровицького. Вона мені, було, коли і п'ятьорку за це. А раз не повірила таки. Запрягай коні, каже, поїдемо до сповіди. Якраз святої неділі. Тройка коней добрячих, батько її попом у Козіївці був, потім служив у Безлюдівці, так дав фаєтон і трое коней. Пригадую, якраз річка розлилася. Поганяй на Чоколапівку, каже. І злякався я: невже, думаю, довідалася? Іду, а все на мені мокро. Аж ні, бачу проминула будинок полюбовниці — вдова була, ще й будинок новий під залізним дахом із фронтоном, чорна така, м'ясиста якраз у пору... Не знає, значить, думаю. Виїхали за ярком, — сюди, каже. Виходить дідуган, літ 80, а ще червоний такий, дужий. Ворожбит. Звідки, питає? З Миропілля. Брешете, каже. А він, це, глянувши на мене, по одежі пізнав. Вона і подумала: все знає. Так і так... Сьогодні ворожити не можна, каже. Хай на зорю подивлюся. Ми й заночували, а вранці він виляв у миску віск — жінка і чоловік вийшли. З жиру, а не з горя твій. Та дав їй пляшку зілля, жовте таке — підливай йому в чай, або в борщ, каже. Тоді покропив підштаники і сорочку Івана Дієвича. А пляшку наказав на дев'ять день заховати в тому місці, де собака лежить. Тоді ще молитву дав. Коли стане сонце сходити, то хай він, цеб-то я, тягне воду віжками, та так, щоб за відро взявся, лише сонце з'явиться і проказує оцю молитву. Забув уже, як її, десть ще списана була, пригадую останні слова: „я прийшов сюди не води брати, а правди шукати“. Напувала вона свого чоловіка, напувала, а він усе їздить. Я таки й возив. Питає мене. Ні, кажу, ні разу не їздив. А сам везу його на ніч до полюбовниці. Переночував він там, удосвіта їдемо. Приїхали вже й учнів подвір'я повне, на східцях, ждуть нас. Відчиняю я школу — о, боже мій! — усі стіни, двері дьогтем поляпані. Діти в галас. Випровадив я дівчорку, зачиняю двері, буджу його: так і так, Іване Дієвичу... Пополотнів він, сон як рукою зняло: — гарячої води, — каже. Тру я,

Славгород

тру гарячою водою — не помагає. Зустрічає мене на базарі стара Куріпчиха: ти б, каже, шкипидаром. Приніс я пляшку шкипидару — геть чисто все змив. Того дні і вчення не було. І що ж ви гадаєте, перестав він? Поїхала вона до інспектури, то його і перевели в Грайворон. А з жінкою, Неонілою, то він розвівся, женився на молоденькій школярці. Так ото з монтекриста її оце недавно вбито на шкільному подвір'ї, куля якраз у скроню влучила. Учні стріляли. Розвелось тепер отих стрільців. То Неоніла і каже: так йому і треба. Це покарав його бог за мене.

— Не дай бог такої смерти, — зажурно схилилася голова в чорній хустці. Присутні, вражені цією пригодою, мовчали. Лише дід Каракай глибокодумно завважив: „д-да“. Невиразні думи непокоїли лише бабу Пучиху. Вона згадала смерть старої Каніоляни (в лікарні, сільраді, на суді вона ніяк не могла вимовити свого імення. Між людьми бувало легко скаже: „Оляна“. А там ніяк. Завжди вимовляла „Кані-Оляна“). Перед смертю сказала: якби так умерти, щоб муки на галушки стало. Стара вгадала. По смерті скликали, власне сами зійшлися, гості, вишкрябли всю муку, якраз вистачило на казан галушок, що їх на дворі під яблунею і варили. Яблуна була така стара-стара, розложиста, дупляста. Десять літ не родила. Так добрі люди навчили... Попрошатай Доротей, може знаєте — рудий такий, довга борода, все без шапки їздив, літо, спека в жнива, а він усе без шапки однією конячиною їздить, на храм збирає. Так він і навчив стару. Ви її, каже, злякайте. Злякайте. На новий рік, тільки почне на світ благословляться, злякайте. Візьміть сокиру, погрозіть. Зробила те стара, взяла сокиру: у-у, я тебе сяка-така, коли не вродиш мені — зрубаю. Ще й обушком по деревині постукала. І що ж ви думаєте? — по весні яблуня та рясно-рясно зацвіла! Ще й ми ходили дивитися. Ну просто листя не видно! А що вже як уродило тих яблук! Зроду їх не було стільки. Ось вам і агрономи. Справили ото поминки, з приємністю галушки поїли, добрим словом небіжку поминаючи. Або ж так, як мати. З вечора співала... Та й ще якої пісні вона співала: „іди-но ти, діду, в луг по калину“, а к світу її не стало.

Сумом повіяло на баштані діда Каракая.

(Далі буде)

ЛЕВ ЗАГРАВА

СТЕПАМ

Гей, як хтів би —
рясно засміятись.
Гей, як хтів би —
подолать степи!
Понад шляхом вивішать плакати.
До комуни, браття!
До мети!
Хай волошки — не ростуть у житі...
(Хоч без них не може жить поет).
Наші дні — так чудно - смаковиті,
розгорнули простір, рвуть вперед.
Гей, як хтів би
вас я розгойдати,
цілувати на ланах снопи!
Понад шляхом вивішать плакати.
До комуни, браття!
До мети!..

1928. Одеса.

М. МАТВІЙЧУК

ВЕЧІР

Гукнув гудок мов на тривогу,
Ритмічний клекіт затопив;
В пільмі, за чорною стіною
Десь лунко молот бив і бив.

І мов отрута гук бурунний
Завода серце поразив, —
Повідпускав трансмісій струни
І м'яз розварених вузли.

Спадає втома надвечірня,
Заклякли крицеві станки,
Ще „дизель“ раз зідхнув покірно
І мовчки звів маховики.

Мов нафта по залізних гранях
Полізла тиша у кутки.
... У кузні, в димовій сутені
Ритмічно молот бив і бив.

МЕЧИСЛАВ ГАСКО

ВЛАДИСЛАВ БРОНЕВСЬКИЙ

(Літературний портрет)

З усіх засобів дурманення людства — каже Рабіндранат Тагор — найбільш діючим був націоналізм. Зокрема — такою є роля національного почуття в країнах і серед народів пригноблених, що здобули „вільність“ у вигляді „самостійної“ буржуазної держави. Силою інерції воно (національне почуття цеб - то), що було певний час навіть революційним чинником, перетворюється по таких країнах на знаряддя реакції. Його отруйні впливи позначаються на цілому політичному й ідейному житті країни. Ним просякається вся література, мистецтво то - що.

Зразком такої країни є Польща. Вражає величезна розбіжність між її ідейними прагненнями і шуканнями, і подібними шуканнями хоча б в літературі російській. На той час, коли російська література, поруч письменників — „великодержавників“, дала всесвітні імена, необмежені в своїх ідейних шуканнях рямками національного життя і національної проблеми, література польська, здебільшого, несе на собі тавро націоналізму.

Звідкіля ідуть його ідеологічні, так би мовити, коріння? Може від месіанізму напівбожевільного Товія, що своїм убійчим впливом спричинився до передчасної літературної смерті і божевілья Юліуша Словацького, одного з найкращих, а може навіть і найкращого з так званих „Trzech wieszczów“ (Трьох пророків)¹⁾.

Від Адама Міцкевича і Юліуша Словацького аж до Стефана Жеромського і Анджея Струга, не заглиблюючись у з'ясування — можна констатувати факт того ж самого порядку. Найкращі майстри польського слова не відривались від цієї спадщини доби свого національного пригноблення.

Тим яскравіше відбиваються на цьому тлі постаті нові. Нова так би мовити генерація польської літератури, що кидає старі традиції, що прагне нових ідеалів. Замість національного, вона піднесла класовий прапор. Вона йшла до пролетаріату. І пішла вона до пролетаріату не для того, щоб писати для пролетаріату, або про

¹⁾ Так називали трійку (Міцкевич, Словацький, Красінський).

Владислав Броневський

пролетаріят, а для того, щоб писати як пролетаріят, як частина його.

Найкраще про це каже сам Владислав Броневський у своїй статті „Сьогодні і завтра польської поезії“¹⁾: „Поети цього визвольного світу пишуть не для пролетаріята, але як пролетаріят“.

Різні соціал - брехунці, як прикладом пан Гулка - Лясковський, намагаються дискредитувати польську пролетлітературу, закидаючи їй, що вона незрозуміла для пролетаріяту, закидаючи їй, що вона не послуговується атрибутами старої поезії: соловейками, трояндами то - що. Ця дискусія стала сигналом для цілої ганебної кампанії проти пролетлітератури Польщі і Владислава Броневського зокрема. Кампанії чисто провокаційної, коли взяти на увагу сучасний політичний режим Польщі.

Особливо ганебною в цій кампанії є роля поета Слонімського, що його певний час, хоча би з огляду на його поему „Weża Babel“ (Вавилонська вежа), вважали близьким польській пролетлітературі. Треба знати умовини цієї поліційно - фашистської держави, щоб оцінити в належній мірі старання публіцистичні цих панів, головним аргументом яких проти Броневського є познака більшовицьких симпатій в його творах. Але над цим зупинитись можна буде зрештою іншим разом. А тим часом я зупинюся на постаті Броневського і на його так би мовити літературному обличчі.

Владислав Броневський не був винятком. Він, подібно до інших представників польської інтелігенції, відчув на собі впливи, що захопили ідеологічні верховини польського духового життя. Хвиля національного піднесення захопила його з сотнями інших і він без всяких застережень став під національні прапори до легіонів.

Але два шляхи було в польських легіонерів. Одні випили келих національного дурману до дна, щоби, протверезившись, позбутись його отруйних впливів. Інші пішли шляхами національного філістерства — таких переважна більшість.

Владислав Броневський пішов першим шляхом.

Шлях його літературної творчости — шлях пролетарського поета — змусив його внести до польської поезії нові мотиви і навіть слова, як прикладом провокатор, шпідель і такі інші. В цих віршах чувається поет революціонер, що зрісся з життям підпілля, а в кожному разі знається на ньому. Та однак його інтелігенстське походження — походження з лав тієї ідеологічно розгубленої верстви, що блукає між трьох сосен: соціалізму, націоналізму і романтизму, з якої складалася та і складається сучасна П. П. С. і що з неї зокрема вербувались легіони — це походження витиснуло хоч і

1) „Wiadomości Literackie“ 1927 r. „Dzisiaj i jutro poezji w Polsce“.

мимоволі своє тавро на інтернаціоналістові, пролетпоетові Владиславі Броневським.

Це позначається на невиразності тих шляхів, тієї мети; що досягти її прагне Броневський. Можливо, що тут впливи деяких російських поетів, як, скажім, Блока. Надзвичайно бо нагадують „Христа в белом венчике из роз“ останні рядки з „Останньої війни“, „Ніке“, „Піонерам“ і „Невідомого салдата“.

Оце — Zaprowadzę was do Francji innej,
do ojczyzny zwycięskiej miłości.
або — Jeszcze będzie jaśniej i piękniej,
będzie radość i będzie śpiew.

— свідчить про невиразність і аморфність ідеової мети Броневського. Якесь нерозшифрована любов, без застережень, з його „Останньої війни“ і „Невідомого салдата“ каже, що Владислав Броневський — в поезії своїй принаймні — не виявив як слід риси свого політичного обличчя. Не зазначив конкретно мети своїх ідеових прагнень.

Можливо, що йому як „поетові взагалі“, це можна було б умовно пробачити. Аджеж віддавна панує опінія, що поети це публіка розгублена, на яку легко вплинути і яка теж легко впливає. Але не можна йому цього пробачити, як одному з перших носіїв бойового прапору польської пролетлітератури.

Під цим поглядом безперечно значно гостріш і ясніш виступає його товариш Бруно Ясенський. Автор роману „Я палю Париж“ та нашумілої поеми. „Слово про Якова Шелі“, з доби селянських революційних повстань, яку сучасна літературна критика протиставляє епопеї Адама Міцкевича „Пан Тадеуш“, подібно до того, як шляхті тогочасній можна було протиставити тогочасне революційне селянство. Це помічається й у формі. Бруно Ясенський, як у прозі так і в поезії, шукав і знайшов нові форми, тоді як Броневський лишився при менш революційних формах. Це може рівно ж деяке світло кинути на проблему змісту і форми.

Однак поза тими хибами, проти яких ми змушені гостро виступати, я мушу визнати, що Броневський є безперечно пролетарським і революційним поетом. Його вірші в збірці „Три сальви“, де він виступає поруч Станде і Вандурського, свідчать про це. Що до характеристики його поезії, так її визначають такі моменти:

- 1) Інтернаціоналізм.
- 2) Протест проти сучасного ладу.
- 3) Бунтарство духа.
- 4) Мотиви підпілля.

Владислав Броневський

Перше є найбільш відрадною рисою на тлі національного філістерства сучасної Польщі. Найяскравіше це виявляється в таких його віршах, як „Праводавцям“.

Ameryko syta i tępa,
Europo ślepa i krwawa,
długoż mnie będzie potępić
kłamstwo wolności i prawa.
Pokonały przestrzeń rekordy
przeorały kontynent traktory,
ale wiecznie mi grozi mordem
śmiertelny fotel historii

і далі з того ж віршу:

Ziemia syta padliną
pobojowsk pracy i wojny
przepowiadam ci: — będziesz inną
Omyta żywą krwią wolnych.
Historjo! — jutro od nowa!
Gwałt niech się gwałtem, odciska!
Witaj chmuro gradowa!
Błogostawię piorun co błyska!

І це не епізодичні місця. Такий рівно космополітичний характер носять всі його твори, будь-то бурні ліричні вислови, будь-то пророкування революції. Між іншим, що до ліризму Броневського: слід підкреслити, що з цілої групи пролетпоетів, Броневський найбільше має в собі ліричної сили і почуття, які можуть компенсувати брак в ньому динаміки Ясинського, або конструктивізму Станде. Хоча прикладом в „Останній війні“ не можна йому закинути браку динаміки. Зрештою це справа смаку. Багато, якщо не більшість наших критиків, зовсім, скажім, іншої думки й інакше ставляться до динаміки сюжету, мови і стилю. Та залишу це на їхньому сумлінні. Торкаючись далі інтернаціоналізму Броневського, мушу відзначити, як його особливу форму, конкретний, майже Барбюсівський паціфізм, що яскраво виявляється в — „Останній війні“ і в „Невідомому салдаті“.

Поруч підкресленого вже інтернаціоналізму я поставив другу характерну для Броневського рису. Це протест проти сучасного ладу. Протест, що не набирає абстрактно-космополітичного характеру, але дає конкретні зазначення місця і осіб. Досить хоча б взяти, як приклад, його „Лодзь“.

Мечислав Гаско

W kasach pękających skaszą papiery
warczą warstwy prędką robotą
tuczą się ladzie tłuste srajblery
im tylko radość z naszej niedoli,

або його передбачення з „Lodzi“:

Iskra przyniesie wieść ze stolicy
starą warsztaty manufaktury
pójdzie Piotrkowskę tłum — robotniczy.

Але поруч цього конкретного зазначення і виправданого ути-
ском протесту, в ньому є й інший протест, духа. Вимога чину і
прагнень, щось від Горького, від „Пісні про буревісника“ то-що.
Ось прикладом перші рядки з його „Піонерам“:

Jeśli serce w piersiach za ciężkie
Piersi rozetnij i serce rwij
Wyściel drogę wiośnie zwycięskiej
mostem ramion, purpurą kruż.

Про четверту рису — мотиви підпілля — ми вже згадували вище.
Нарешті кілька слів про українську бібліографію Броневського.
Ім'я Броневського в нашій періодичній, зокрема літературній пресі,
згадувалось. Але творчість Броневського надто мало нам znana.
Кілька віршів, перекладених з Броневського, можна перерахувати на
пальцях одної руки. Всього нам відомо кілька перекладів: „Піоне-
рам“ в „Гарті“, „Остання війна“ вміщена в „Новій Генерації“, ще
один вірш у київській комсомольській газеті. „Невідомий салдат“
в Червоному кличі і ще один переклад цього ж вірша в канадській
„Робітниці“; кілька віршів подали також у перекладах В. Бобин-
ського львівські „Вікна“. Це майже все. А не завадило б більше
і докладніше знати найближчих до нас пролетарських поетів Заходу,
що серед них В. Броневському належить почесне і визначне місце.